

Чекаленко Л. Д.,

*доктор політичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
науковий співробітник*

*Державної установи «Інститут всесвітньої історії
Національної академії наук України»*

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРО ГОЛОКОСТ І В ФІЛЬМАХ, І В ЖИТТІ (ІСТОРІЯ ГОЛОКОСТУ Є СПРАВОЮ ВСЬОГО ЖИТТЯ БОРИСА ЗАБАРКА)

Масова культура не тільки поширює та розповсюджує знання про історичні реалії на широкі верстви суспільства, а й впливає на традиційні уявлення про минуле та сучасне, про війну і мир. Саме таким є український повнометражний художній фільм «Кіборги. Герої не вмирають» режисера Ахтема Сеїтаблаєва за сценарієм Наталії Ворожбит про оборону Донецького аеропорту під час війни на Донбасі. Фільм, який змушує замислитись знову й знову: чому війна, чому таке з нашою країною, хто винуватий? 15 серпня 2017 Держкіно разом з українським кінопрокатником стрічки, компанією UFD, презентували перший офіційний тизер фільму. У тизері звучить пісня гурту Океан Ельзи «Не твоя війна». Надалі до саундтреку увійшли «Гуцулка Ксеня», «Мить» та інші оригінальні композиції Милоша Єлича і Андрія Пономарьова.

З нагоди виходу фільму в прокат команда «Кіборгів» та фонд «Повернись живим» організували ініціативу #ЯНебайдужий!. У рамках ініціативи з кожного квитка, придбаного на фільм «Кіборги», 5 гривень перераховано на допомогу сім'ям загиблих у боях за Донецький аеропорт. Кіно стрічка є одним з переможців 8-го конкурсного відбору Держкіно та отримала державну фінансову підтримку на 50% собівартості – майже 24 мільйони гривень. Загальна вартість кінофільму оцінюється в майже 48 мільйонів гривень. Прем'єра кіно картини в Україні відбулась 6 грудня 2017 року – в День Збройних сил України. Фільм отримав переважно позитивні відгуки від українських кінокритиків, хоча певні аспекти фільму і піддалися критиці. Серед чеснот фільму виокремлено автентичне зображення героїв, створених сценаристом як збірний образ українських солдатів та добровольців, а також вдало переданий «чорний» гумор війни. Стрічка отримала високі рейтинги в міжнародній кінематографічній базі даних IMDb – 8,9/10 [51] (5 тис. оцінок) та в українській кінематографічній базі даних Kino-teatr.ua – 9,4/10 (4 тис. оцінок).

Документальна стрічка «П'ять портретів Майдану» власного виробництва UA: Культура – це історії, об'єднані Революцією Гідності. Про власний Майдан розповідають харизматичні й чесні герої: Леся Хоменко, Алевтина Кахідзе, Макс Вегера, Олексій Фурман і Богдан Кутєпов.

Інша стрічка, що привертає увагу, – «Майдан» – копродукційний українсько-нідерландський документальний фільм режисера Сергія Лозниці, який розповідає про події Євромайдану. Світова прем'єра стрічки відбулася 21 травня 2014 року в рамках спеціального показу офіційної програми 67-ого Каннського кінофестивалю. Народження нації очима режисера Сергія Лозниці. Документальні зйомки подій київського Майдану, що відбувались восени 2013 – взимку 2014 року. Головний герой – український народ, що перемиг диктатора і змінив хід історії.

Серед закордонних стрічок у цій царині наведемо фільм «Список Шиндлера» про Голокост. «Список Шиндлера» (англ. Schindler's List) – американський історичний фільм-драма, знятий за мотивами роману Томаса Кенналі «Ковчег Шиндлера», режисер – Стівен Спілберг. На 18 вересня 2018 року фільм займав 6-ту позицію у списку 250 кращих фільмів за версією IMDb. Історична драма режисера Стівена Спілберга 1993 року присвячена німецькому бізнесмену Оскару Шиндлеру, який врятував понад тисячу польських євреїв від загибелі під час Голокосту. Спілберг відмовився від гонорару за фільм. За його словами, це були б «криваві гроші». Замість цього, на гроші, що заробив фільм, він заснував «Фонд Шоа» («Шоа» на івриті означає «лихо, катастрофа»).

Рефрен фільму – «Той, хто рятує одне життя, рятує цілий світ». Фільм надихнув голлівудського режисера на створення проєкту з візуальної історії, який назвали «Фонд візуальної історії шоа»: євреї використовують слово «шоа» замість звичного «голокост». Діяльність фонду Шоа полягає у збереженні письмових свідчень, документів, інтерв'ю з жертвами геноциду, в тому числі Голокосту. «Список Шиндлера» – найдорожчий чорно-білий фільм на 2009 рік: бюджет становив 25 мільйонів доларів. Колишній рекорд належав іншій військовій драмі – «Найдовший день» 1962 року із бюджетом у 10 мільйонів. «Список Шиндлера» найбільш комерційно успішний чорно-білий фільм 2007 року. Світові збори становили 321 мільйон доларів, у американському прокаті – 96 мільйонів. Головну музичну тему на скрипці виконав Іцхак Перлман.

Фонд збирає свідчення тих, хто вижив, – свідчення жертв геноциду, зокрема й для освітніх цілей. «Список Шиндлера» не тільки забезпечив відчутну частку фінансування фонду, а й зумовив інтерес у всьому світі до історій жертв голокосту та Фонду. Інтерес виявився у зростанні числа

волонтерів, що давали інтерв'ю, і колишніх в'язнів, готових ділитися своїми історіями. Фонд містить десятки тисяч оцифрованих та каталогізованих інтерв'ю з жертвами голокосту (відеозапис розмов можна подивитися в Інтернет). Зібрані розповіді різних людей, і глядач сам обирає, чью історію хоче почути. В 2006 році Фонд увійшов до складу факультету літератури, мистецтва і природничих наук Університету Південної Каліфорнії. Його головна місія – боротьба із забобонами та нетерпимістю через просвітництво.

Цікава історія самого героя врятованих людей, а також спогади його дружини Емілії. Так, коли вони виїжджали з окупованої території вже після війни, радянський патруль вимагав у них годинник, а інші військові – горілку. Оселилося подружжя в Аргентині, потім наш герой повернувся до Німеччини, а дружину залишив. Як вона виживала? Продавала молоко, а за сіном для своїх корів ходила за кілька кілометрів.

Ті, хто пережив подібну трагедію – трагедію варварського знущання, нищення, приниження гідності, створили в Україні кілька об'єднань, серед них – Асоціацію колишніх в'язнів гетто і нацистських концентраційних таборів, яку багато років очолює *Борис Михайлович Забарко*, що був нацистським в'язнем, нині історик, письменник, пропагандист.

10 червня 2019 року Меморіальний центр Голокосту «Бабин Яр» (ВУНМС) та Асоціація євреїв – колишніх в'язнів гетто і нацистських концтаборів підписали Меморандум про співпрацю і партнерство. За Меморандумом передбачається перевидання праць про Голокост в Україні англійською мовою, що дійсно зробить їх надбанням світу. Видання книг і матеріалів, у тому числі свідочть іноземними мовами, є одним із аспектів співпраці, передбачених цим документом. Таким чином, інформація, зокрема й маловідома, про історію Голокосту на окупованих під час Другої світової війни територіях України стане більш доступною для іноземних учених.

Організації також співпрацюватимуть у сфері документування, дослідження та комеморацій жертв Голокосту. Зокрема, мова йде про підтримку Асоціацією проекту ВУНМС зі збирання й запису свідчень «Персональні дослідження Голокосту». Скоро в нас вже не буде можливості спілкуватися з живими свідками того часу, знання яких можуть допомогти в заповненні все ще наявних прогалів у знанні недалекої історії. Їхні спогади в ситуації, коли знищено сліди злочинів і свідків, відсутні правдиві документальні матеріали та є закритими ще багато архівних фондів, що стосуються Катастрофи, – безцінне джерело. Спогади дають можливість на прикладах індивідуальних доль жертв показати надзвичайно широку панораму тотального знищення євреїв та їх цивілізації, назвати ті місця, в яких здійснювався геноцид і про які ніхто ще не знав [1, с. 39–43].

Крім того, за підтримки Меморіального центру Голокосту «Бабин Яр» видана англomовна версія книги заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата премії Національної Академії наук України Бориса Михайловича Забарка «Життя і смерть в епоху Голокосту». Ця робота висвітлює маловідому в західному світі історію знищення єврейської громади на території окупованої нацистами України та містить свідчення й спогади про ті події, зокрема колишніх в'язнів гетто і нацистських концтаборів. Автор Борис Михайлович Забарко був в'язнем Шаргородського гетто у Вінницькій області. Він більше 25 років досліджує Голокост в Україні, збирає інформацію про загиблих і тих, що вижили [2].

Список використаних джерел:

1. Чекаленко Людмила Д. Публічна історія: виклики XXI століття : наукова монографія. Київ, Тов. АртЕк. 272 с., іл. 22,42 вид. арк. ISBN 978-617-8043-05-6. УДК 93+94+32.019.5. Ч-37. ORCID ID: 0002-2819-9424. С. 39–43.

2. ВУНМС співпрацює з Асоціацією євреїв – бувших в'язнів гетто і нацистських концтаборів. URL: <http://babynyar.org/ru/byhmc-news/posts/news/byhmc-spivpracuvatime-z-asociacieu-evreiv-kolisnih-vaznivget-to-j-nacistskih-konctaboriv> (дата звернення: 11.06.2019).